

Mészáros István: „A 19. század második felének egyházi ötvösművei, különös tekintettel Simor János prímás, esztergomi érsek és Császka György kalocsa-bácsi érsek mecénási tevékenységére” című értekezés tézisei

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

Simor János (1813-1891) hercegprímás és Császka György (1826-1904) kalocsa-bácsi érsek koruk kiemelkedően jelentős műgyűjtői és mecénásai voltak, így személyükön keresztül lehetőség kínálkozott a 19. század második felének főpapi reprezentációját bemutatni. Céлом volt kihangsúlyozni a tárgyalt két főpap közötti kölcsönös megbecsülést és tiszteletet, ezért úgy sorolom fel, illetve ismertetem az esztergomi és kalocsai egyházi gyűjteményekben őrzött tárgyakat, hogy – ahol fellelhető volt – a megrendelők személyes motivációit is kifejezem, új megvilágításba helyezve ezzel az egyébként ismert darabokat.

Az esztergomi Simor-gyűjteményből csak a Lippert József (1826-1902) műépítész által tervezett és a bécsi Anders cégen keresztül kivitelezett egyházi ötvöstárgyakkal foglalkoztam; Császka vonatkozásában pedig csak a kalocsai székhelyre történő áthelyezést (1892) követő megrendelésekkel: a szintén Lippert tervezésű és Anders kivitelezésű Kalocsán őrzött ötvöstárgyakat vettem sorra. Nem véletlenül választottam az említett tervezőt és kivitelezőt: Simor győri püspöksége óta foglalkoztatta Lippertet, akit sokan „csak” építészként tartanak számon, emellett azonban számos igen kvalitásos egyházi ötvösmunkát tervezett, melyek kivitelezését szinte kizárólag a bécsi Anders műhellyel végeztette el. A felmért műtárgy-anyag fotódokumentációja Hapák József és Nagy Erik munkája és a dolgozat függeléke.

Kitűzött cél volt továbbá a két főpap megrendelésére Lippert által tervezett és Andersnél kivitelezett, eddig nem ismert tárgyak felkutatása, párdarabok beazonosítása, kallódó tételek nevesítése.

II. A kutatás módszere, anyaggyűjtés

Az anyaggyűjtés leghatékonyabb módszerének a helyszíni bejárás bizonyult. 2018-tól az alábbi hazai egyházi gyűjteményekben nyílt lehetőség a kutatásra, közülük Esztergomban és Kalocsán többször is megfordultam és ebben a két gyűjteményben töltöttem a legtöbb időt. A Simorhoz és Császkaéhoz köthető tárgyakat a helyszínen felmértem, összehasonlítva a tárgyleíró kartonokon található információkkal, illetve azzal, amit esetenként más forrásokból (levéltárban fellelt levelezés, tervrajz, számlák, korabeli sajtómegjelenések stb.) az adott tárgyra vonatkozóan megtudtam.

- Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény (8200 Veszprém, Vár utca 35.)
- Ciszterci Látogatóközpont (8420 Zirc, Rákóczi tér 1.)
- Egri Érseki Palota Turisztikai és Látogatóközpont (3300 Eger, Széchenyi u. 3.)
- Gyöngyös-Felsőváros, Szent Bertalan templom Kincstár (3200 Gyöngyös, Szent Bertalan utca 3.)

- Nagyboldogasszony és Szent Adalbert Főszékesegyház, Főszékesegyházi Kincstár (2500 Esztergom, Szent István tér 1.)
- Pannonhalmi Főapátsági Múzeum (9090 Pannonhalma, Mátyás király u. 1-3.)
- Püspöki Kincstár és Dóm Kötár (7621 Pécs, Káptalan u. 6.)
- Szegedi Dóm Látogatóközpont (6720 Szeged, Dóm tér 16.)
- Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum (8000 Székesfehérvár, Városház tér 4.)
- Szent István Bazilika Kincstár (1051 Budapest, Szent István tér 1.)
- Szent László Látogatóközpont, Egyházmegyei Kincstár (9021 Győr, Gutenberg tér 2.)
- Szily János Egyházmegyei Gyűjtemény és Látogatóközpont (9700 Szombathely, Berzsenyi tér 3.)
- Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény (2600 Vác, Március 15. tér 4.)

III. A tudományos eredmények rövid összefoglalása, illetve azok hasznosításának lehetősége(i)

A forrás-feltárás során a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár hozta a legtöbb eredményt, majd az Esztergomi Prímási Levéltár és végül a Székesfehérvári Püspöki Levéltár.

Kalocsán a Szent István herma teljes dokumentációját sikerült fellelni, a Császká-féle úti-misekészlet hiányzó darabjait felkutatni és így a készletet teljessé formálni. Szent Adalbert kar-ereklyéjének tartóját, mint az esztergomi párdarabját, azonosítani.

Esztergomban olyan Anders-számlákat beazonosítani, amelyek a Főszékesegyházi Kincstárban kiállított tárgyakhoz rendelhetők, továbbá a Szent Péter és Szent Pál apostolok vértanúságának 1800. évfordulójára IX. Piusz pápának szánt magyar szentek ereklyetartóját Rómában, a Lateráni Szent János bazilika kincstárában fellelni, fotókkal dokumentálni és a rá vonatkozó esztergomi levéltári anyagot is bemutatni.

A kutatás során sikerült a Székesfehérvári Püspöki Levéltárban a Simor pírmas által adományozott pásztorbottal együtt küldött levelet-, valamint a rá adott fehérvári válasz fogalmazványát, továbbá Dulánszky Nándor püspök sorait – mellyel a püspök a pásztorbotot a székeskáptalanhoz továbbítja – beazonosítani, valamint a káptalan ezt köszönő, leltárba vételt jelentő válaszát is publikálni.

Számos, Simorhoz és Császkához köthető, de jelenleg kallódó tétel felsorolására is módomban volt a korabeli sajtómegjelenések alapján.

A Kalocsán őrzött Császká-féle úti-misekészlethez hasonló kollekciókat sikerült beazonosítani Esztergomban és Egerben. Ezek minőségükre fogva, megfelelő installációval és múzeumpedagógiai anyaggal együtt kiváló időszaki kiállítási anyagot jelentenek, akár vándorkiállítás formájában is, a készleteket őrző egyházi gyűjteményekben: Esztergomban, Kalocsán és Egerben.

A Szent István Bazilikában őrzött Szent Jobb számára 1862-ben készített neogót ereklyetartó-ház felmérése volt a dolgozat legizgalmasabb eseménye, miután erről a tárgyról eddig publikációk alig születtek. Magát a Szent Jobbot védő belső, üvegfalú henger szemrevételezésére a dolgozat benyújtásáig – biztonsági okokból – nem volt lehetőség, de szándékomban áll azt pótolni és az eredményt megjelentetni.

A felmért tárgyak katalógusa annál az oknál fogva sem lehet teljes, mert egy-egy tárgy szinte mindig „szolgálatban” volt és nem fértem hozzá. El kellett fogadnom, hogy ennek az emlékanyagnak jórésze ma is használatban van, ezért kitartás, több leleményesség szükségeltetik a felderítéséhez. De éppen emiatt is esett a 19. századra a választásom: ennek az emlékanyagnak a módszeres, részletekbe menő feltárása csak töredékében történt meg, és még mindig hatalmas mennyiségű tárgy várja, hogy muzealizálódjon, katalógusba kerüljön.

IV.

d.) A munka témaköréből készült publikációk jegyzéke

1.) A kalocsai Szent István király-herma

Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre (2024) 40. pp.

ISBN: 978-615-6705-02-0

2.) Művészettörténeti tanulmányok

A székesfehérvári Szűz Mária prépostsági templom

Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre (2024) 7-14. pp.

ISBN: 978-615-6705-01-3

2.) Művészettörténeti tanulmányok

Az esztergomi Bakócz-kápolna

Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre (2024) 15-27. pp.

ISBN: 978-615-6705-01-3

3.) Lo splendore del sacro

Il corredo in metallo prezioso del Santo Tabernacolo dell'Antico Testamento, con particolare riguardo all'abbigliamento del sommo sacerdote Aaronne, nonché alla sopravvivenza del pettorale (hoshen) nel Nuovo Testamento

Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre (2023) 7-16. pp.

ISBN: 978-963-8745-18-7

4.) Lo splendore del sacro

Accipe baculum – Storia di un pastorale da Székesfehérvár

Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre (2023) 17-23. pp.

ISBN: 978-963-8745-18-7

5.) *Szent Művészet*

„Első jegyesének, a győri egyháznak...” Egy Simor-kehely Győrben

Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre (2023) 17-23. pp.

ISBN: 978-963-8745-19-4

6.) *Szent Művészet*

Szent Péter és Szent Pál apostolok vértanúságának 1800. évfordulójára

IX. Piusz pápának szánt ajándék

Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre (2023) 25-29. pp.

ISBN: 978-963-8745-19-4

7.) *Gyöngyök: Tanulmányok a 60 esztendő Romsics Imre tiszteletére*

Joseph Kessler Jézus Szíve oltárképe Kalocsán

Kalocsai Múzeumbarátok Köre (2023) 231-236. pp.

ISBN: 978-615-6705-00-6

8.) *Három kalocsai érsek szakrális műkincsei a XIX. század második feléből*

Kunszt József érsek „jegyesének” kelyhe

Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre (2022) 6-9. pp.

ISBN: 978-963-8745-17-0

9.) *Három kalocsai érsek szakrális műkincsei a XIX. század második feléből*

Császka György érsek „vércseppes” kelyhe

Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre (2022) 19-23. pp.

ISBN: 978-963-8745-17-0

10.) *A kalocsai Szent István-király templom*

Honismeret (ISSN 0324-7627 nyomtatott; ISSN 1588-0672 online): 2022/2. (2022) 38-42. pp.

11.) *Haynald Lajos kalocsai érsek aranymisés ajándékai*

A Kaukázustól a Lajtáig: Apokaliptika, identitás, történelem és művelődés Közép- és Kelet-Európában II.

Budapest: Erdélyi Szalon Könyvkiadó (2023) 404-410. pp.

12.) Az ószövetségi szent sátor nemesfém felszerelései, különös tekintettel Áron főpapi viseletére, valamint a melltáska (hósen) újszövetségi továbbélésére

AXIS (2064-7972): (4) 2 (2023) 81-91. pp.